O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

O‘ZBEKISTON DAVLAT JAHON TILLARI UNIVERSITETI

“TASDIQLAYMAN”
Rektor ____________ I.Tuxtasinov
2025-yil “ 28 ” avgust

Ro‘yxatga olindi: № *BD-60230400- LL11210*
2025-yil “ 28 ” avgust

LEKSIKOLOGIYA VA LEKSIKOGRAFIYA FANINING O‘QUV DASTURI

Bilim sohasi:	200 000 –	San’at va gumanitar fanlar
Ta’lim sohasi:	230 000 –	Tillar
Ta’lim yo‘nalishi:	60230400 –	Kompyuter lingvistikasi

Toshkent – 2025

Fan/modul kodi	O‘quv yili	Semestr	Kreditlar
LL11-210	2025-2026	1,2	12

Fan/modul turi	Ta’lim tili	Haftadagi dars soatlari
Majburiy	O‘zbek	6/6

	Fanning nomi	Auditoriya mashg‘ulotlari (soat)	Mustaqil ta’lim (soat)	Jami yuklama (soat)
1.	Leksikologiya va leksikografiya	Ma’ruza/Seminar 60/60	180	**300**

2.

I. Fanning mazmuni:

Fanni o‘qitishdan maqsad – amaliy lingvistika, xususan, leksikologiya va leksikografiyaga oid nazariy bilimlarni taqdim etish; leksikologiya va leksikografiyaning o‘zaro ta’siri va ularga yondashuvlarni aniqlash; zamonaviy leksikologiyaning murakkab masalalari va ularning lug‘atlarda aks etishini ko‘rib chiqish; zamonaviy leksikografiyaning rivojlanish tendensiyalarini taqdim etish.

Fanning vazifasi – talabalarga leksikologiya va leksikografiyaning fan sifatida shakllanish tarixi, mashhur leksikologik va leksikografik tadqiqotlar haqida, nazariy va amaliy leksikografiyaning rivojlanish yo‘nalishlari haqida bilim berish; zamonaviy lug‘atchilikning o‘ziga xos xususiyatlari, zamonaviy leksikologiyaning munozarali masalalari, ularning yechimlari va lug‘atlarda aks ettirilishi bilan tanishtirish; lingvistik lug‘atlarning tipologiyasi, xususiyatlari va tuzilishini o‘rgatish; lug‘atlarni tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish.

II. Asosiy qism (Ma’ruza va seminar mashg‘ulotlari)

II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

Ma’ruza

1-semestr

1-mavzu. Leksikologiya va leksikografiya” fanining maqsadi, vazifalari, obyekti va predmeti. Leksikologiyaning boshqa fanlar bilan aloqasi (2 soat)

2-mavzu. Leksemaning til birligi sifatidagi mohiyati. Leksemaning ichki va tashqi tomoni. (2 soat).

3-mavzu. Leksik monosemiya, polisemiya va leksik ma’no turlari. Ma’no ko‘chish yo‘llari (2 soat).

	1. https://n.ziyouz.com/kutubxona – Ziyouz.com kutubxonasi 2. https://lex.uz/uz/ – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi 3. https://www.gov.uz/uz – O‘zbekiston Respublikasi hukumat portal. 4. http://til.gov.uz/uz/ – O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Davlat tilini rivojlantirish departamenti 5. https://www.edu.uz/uz – O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi 6. https://tsuull.uz/ – Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O‘zbek tili va adabiyoti universiteti sayti
7.	O‘quv dasturi O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti tomonidan ishlab chiqilgan, universitet Kengashining 2025-yil 28 - avgust dagi yig‘ilishida ko‘rib chiqilgan va tasdiqqa tavsiya etilgan (1 - sonli bayonnoma).
8.	**Fan/modul uchun mas’ullar:** Yuldasheva Sh. – O‘zDJTU O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasi professori, pedagogika fanlari doktori
9.	**Taqrizchilar:** Xudayarova M. – Nukus davlat pedagogika instituit dotsenti, filologiya fanlari nomzodi. Maksumova S. – O‘zDJTU O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasi dotsenti, filologiya fanlari nomzodi.

Ingliz tili 2-fakulteti dekani ____________ Z.Bazarov

O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasi mudiri ____________ Z.Salisheva

Universitet axborot resurs markazi direktori ____________ S.Kayumova

	4-mavzu. Leksik omonimiya. Leksik paronimiya (2 soat). **5-mavzu.** Leksik sinonimiya (2 soat). **6-mavzu.** Leksik antonimiya. Giponimiya, graduonimiya, partonimiya (2 soat). **7-mavzu.** Enantiosemiya. (2 soat). **8-mavzu.** O‘zbek tilining lug‘aviy tarkibi (Leksikasi). O‘z qatlam (2 soat). **9-mavzu.** O‘zlashgan qatlam (2 soat). **10-mavzu.** Iste’mol doirasiga ko‘ra o‘zbek tili leksikasi. Dialektak leksika (2 soat). **11-mavzu.** Ilmiy leksika. Jargon va argo (2 soat). **12-mavzu.** Leksemaning zamonaviyligi. Arxaizm. Istorizm. Neologizm (2 soat). **13-mavzu.** Lug‘aviy birliklarning nutq uslublariga ko‘ra turlari (2 soat). **14-mavzu.** Leksemaning uslubiy bo‘yog‘i. Giperbola, litota, tabu, evfemizmlar (2 soat). **15-mavzu.** Onomasiologiya. Etimologiya (2 soat). **2-semestr** **1-mavzu.** Frazeologiya — tilshunoslik bo‘limi (2 soat). **2-mavzu.** Frazemalarning shakl va mazmun jihati (2 soat). **3-mavzu.** Frazemalarning nutq uslublari va grammatik xususiyatlariga ko‘ra guruhlanishi (2 soat). **4-mavzu.** Barqaror birikmalar: maqol, matal, hikmatli so‘zlar (2 soat). **5-mavzu.** Frazemalar lingvokulturologik hodisa sifatida (2 soat). **6-mavzu.** Leksikografiya haqida ma’lumot. (2 soat). **7-mavzu.** O‘zbek lug‘atchiligi tarixi. Turkiy tillarda lug‘atchilik an’analari (2 soat). **8-mavzu.** O‘zbek lug‘atchiligining shakllanish bosqichlari (2 soat). **9-mavzu.** Lug‘at turlari va tavsifi (2 soat). **10-mavzu.** Lingvistik (filologik) lug‘atlar (2 soat). **11-mavzu.** Umumiy o‘z til lug‘atlari (2 soat). **12-mavzu.** Maxsus o‘z til lug‘atlari (2 soat). **13-mavzu.** Ensiklopedik lug‘atlar va ulardan foydalanish 2 soat). **14-mavzu.** Ideografik lug‘atlar (2 soat). **15-mavzu.** Leksikografiya muammolari. Kompyuter leksikografiyasi (2 soat). **II.II. Seminar mashg‘ulotlari** **1-semestr**

1-mavzu. Leksikologiyaning turlari va tavsifi (2 soat).
2-mavzu. Leksemalar orasidagi munosabatlar (2 soat).
3-mavzu. Leksemaning uzual va okkazional ma'nolari (2 soat).
4-mavzu. Omonimlarni tahlil qilish (2 soat).
5-mavzu. Sinonimlar, kvazisinonimlar va matniy sinonimlar (2 soat).
6-mavzu. Giponimiya, graduonimiya, partonimiya (2 soat).
7-mavzu. Antonimlar va enantiosemiya (2 soat).
8-mavzu. O'z qatlam xususiyatlari (2 soat).
9-mavzu. Leksema o'zlashtirishning ijtimoiy-tarixiy sabablari (2 soat).
10-mavzu. Adabiy til va shevalar (2 soat).
11-mavzu. Muayyan sohaga oid so'zlar va ularning qo'llanilishi (2 soat).
12-mavzu. Eskirgan so'zlar. Yangi so'zlar hosil qilish usullari (2 soat).
13-mavzu. Adabiy nutq va so'zlashuv nutqiga xoslangan lug'aviy birliklar (2 soat).
14-mavzu. Leksemaning uslubiy bo'yog'i (2 soat).
15-mavzu. Toponimlar – lingvomadaniy hodisa sifatida. Etimologik tahlil (2 soat).

2-semestr

1-mavzu. Frazeologik birliklar tasnifi masalasi (2 soat).
2-mavzu. Frazeologik omonimiya va sinonimiya (2 soat).
3-mavzu. Frazeologik tahlil (2 soat).
4-mavzu. Barqaror birikmalar: ibora, maqol, matal, hikmatli so'zlar (2 soat).
5-mavzu. Frazemalarning lingvokulturologik hodisa sifatidagi tavsifi (2 soat).
6-mavzu. Leksikografiyaning boshqa fanlar bilan munosabati (2 soat).
7-mavzu. Tarixiy va zamonaviy leksikografiya (2 soat).
8-mavzu. Amaliy lug'atshunoslik (2 soat).
9-mavzu. Lingvistik lug'atlar bilan ishlash (2 soat).
10-mavzu. Maxsus filologik lug'atlar bilan ishlash (2 soat).
11-mavzu. Leksikografik jarayonni kompyuterlashtirish (2 soat).
12-mavzu. O'zbek tilidagi elektron lug'atlar (2 soat).
13-mavzu. Ensiklopedik lug'atlar bilan ishlash.
14-mavzu. Ideografik lug'atlar. Tezaurus (2 soat).
15-mavzu. Korpus leksikografiyasi (2 soat).

III. Seminar mashg'ulotlari bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar:

Seminar mashg'ulotlari fanning nazariy ava amaliy masalalari yuzasidan

bajarish jarayonida jiddiy kamchiliklarga yo'l qo'yadi, amaliy muammo bo'yicha mustaqil mushohada yuritishda ma'lum ilmiy-nazariy xatolarga yo'l qo'yadi, tayanch tushncha va terminlarning mohiyatini to'liq izohlay olmaydi, dars jarayonida berilgan amaliy savollarga qisman javob beradi, berilgan vazifa yuzasidan yetarli bilimga ega bo'lmaydi. Talabada fikrini izchil, erkin va ravon ifodalash, mavzuga oid masalalar yuzasidan qaror qabul qila olish ko'nikmasi to'liq shakllanmagan bo'ladi.

2 (qoniqarsiz) baho – talaba modul bo'yicha yetarli bilimga ega emas, juda qo'pol xatolarga yo'l qo'yadi, savollarga qiyinchilik bilan javob beradi, berilgan topshiriqlarni bajara olmaydi.

6.

Asosiy adabiyotlar:

1. Sayfullayeva R.R. va b. Hozirgi o'zbek tili. Darslik. – Toshkent: Tafakkur avlodi. 2023. – 544 b. +10 ta
2. Mengliyev B.S. Hozirgi o'zbek tili. Darslik. – Toshkent: Excellent Polygraphy, 2020. – 200 b. +4 ta
3. Lutfullayeva D., Davlatova R., Saparniyazova M. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Amaliy mashg'ulot uchun materiallar. – Toshkent: Excellent Polygraphy, 2020. – 280 b. 1 ta
4. Bahriddinova B. Hozirgi o'zbek tili. Darslik. – Toshkent: Shafoat Nur Fayz, 2020. – 168 b. +6 ta

Qo'shimcha adabiyotlar:

5. Mengliyev B., Hamroyeva Sh., Axmedova D. Kompyuter leksikografiyasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2022. –168 b.
6. Berdialiyev A., Ermatov I. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Leksikologiya, frazeologiya, leksikografiya. – Toshkent: TURON-IQBOL, 2021. – 204 bet.
7. Yuldoshev B. O'zbek frazeologiyasi va frazeografiyasi masalalari. – Toshkent: 2013.
8. Vafoyeva M. O'zbek tilida frazeologik sinonimlar va ularning struktural-semantik tahlili: Filol.f.n. diss. avtoreferati. – Toshkent, 2009. – 26 bet.
9. Abjalova M., Erkinov F. Elektron lug'at va kiberleksikografiya. // O'zMU xabarlari. Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti ilmiy jumali. – Toshkent, 1/2021. –B. 160–163.
10. Abjalova M., Toirova G. Hozirgi o'zbek tili (morfologiya) – Toshkent: Tafakkur avlodi. 2020. – 128 b.

Axborot manbalari

device) texnologiyasi orqali masalalarni tahlil qilish, muammo yechimini topish;

– o‘quv loyihalari (project-based learning) bajarish va taqdimotlarni (PowerPoint, Canva) orqali vizual tarzda ifodalash;

– onlayn platformalarda klouz-test, interfaol ish varaqlari, raqamli mashqlar va boshqotirmalar (Google Docs, Liveworksheets, LearningApps) – hamkorlikda bajarish va tahrir qilish;

– vazifaga asoslangan o‘rganish (task-based learning) orqali talabalar bir-birining ishlarini o‘qib, baholaydi, takliflar beradi.

5.

VII. Kreditlarni olish uchun talablar:

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrdagi 824-sonli qarori bilan tasdiqlangan “OTMlarda o‘quv jarayoniga kredit-modul tizimini joriy etish tartibi tog‘risida Nizom”ga ko‘ra fanga ajratilgan kredit beriladi.

Talabalarning bilimini baholash O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirining 2018-yil 9-avgustdagi 19-2018-son buyrug‘i bilan tasdiqlangan “Oliy ta’lim muassasalarida talabalar bilimini nazorat qilish va baholash tizimi to‘g‘risidagi Nizom” talablari asosida belgilanadi.

Talabalarning bilimini baholash mezonlari:

5 (a’lo) baho – talaba topshiriqlarni mustaqil yondashgan holatda to‘g‘ri bajaradi, amaliy muammo bo‘yicha mustaqil mushohada yuritadi, masalaga oid daliliy misollarni tanlay oladi va ularni to‘g‘ri tahlil etish asosida ma’lum ilmiy xulosalar chiqara biladi, tayanch tushuncha va terminlarning mohiyatini to‘g‘ri izohlay oladi, dars jarayonida berilgan amaliy savollarga to‘g‘ri javob bera oladi, berilgan vazifa yuzasidan keng amaliy bilimga ega bo‘ladi, fikrini izchil, erkin va ravon ifodalash ko‘nikmasiga ega bo‘ladi, mavzuga oid masalalar yuzasidan tegishli qarorlar qabul qila oladi.

4 (yaxshi) baho – talaba topshiriqlarni mustaqil yondashgan holatda to‘g‘ri bajaradi, ammo ishda ayrim kamchiliklarga yo‘l qo‘yadi, amaliy muammo bo‘yicha mustaqil mushohada yurita oladi, masalaga oid daliliy misollarni tahlil etish asosida ma’lum ilmiy-nazariy xulosalar chiqara oladi, tayanch tushuncha va terminlarning mohiyatini izohlashda ba’zi ikkilanishlarga, kamchiliklarga yo‘l qo‘yadi, dars jarayonida berilgan amaliy savollarga to‘g‘ri javob beradi, berilgan vazifa yuzasidan muyyan amaliy bilimga ega bo‘ladi, fikrini izchil, erkin va ravon ifodalash ko‘nikmasiga ega bo‘ladi, biroq mavzuga oid masalalar yuzasidan yetarli qaror qabul qila olmaydi.

3 (qoniqarli) baho – talaba topshiriqni mustaqil yondashgan holatda to‘g‘ri

bilim va ko‘nikmalarni rivojlantirishga qaratiladi. Quyidagi faol va interfaol metodlardan foydalanish tavsiya etiladi:

– suhbat, bahs-munozara, o‘quv loyihasi orqali mavzuni chuqurroq o‘zlashtirish.

– “Tezkor savol-javob”, “Tushunchalar tahlili”, “Aqliy hujum” kabi metodlar yordamida mavzuga oid tushunchalarni aniqlash va muhokama qilish.

– fan mavzularini tushunishga yordam berish maqsadida qisqa videolar, hujjatli filmlar namoyish etiladi.

– yozma topshiriqlar: an’anaviy yozuv shakllari bilan bir qatorda, topshiriqlarni Microsoft Word hujjati yoki onlayn platformalar (Google Docs va h.k.) orqali topshirish imkoniyati yaratiladi.

IV. Mustaqil ta’lim shaklini tashkil etishga qo‘yilgan talablar va tavsiya etilgan mavzular:

Talabalarni mustaqil ta’lim shaklini tashkil etishga qo‘yilgan talablar O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2024-yil 29-apreldagi 136-sonli “Oliy ta’lim muassasalari talabalari mustaqil ta’limini tashkil etish bo‘yicha namunaviy tartibni tasdiqlash to‘g‘risida”gi buyrug‘i asosida ishlab chiqilgan.

Mustaqil ta’limni baholash semestr davomida berilgan topshiriq asosida bajarilgan ishlarni HEMIS axborot tizimida ilova qilish, shuningdek, oraliq va yakuniy test va savollarga javob berish asosida quyidagilarga ko‘ra amalga oshiriladi:

– o‘tilgan mavzuni chuqur o‘rganishlari uchun darslik, o‘quv materiallari bilan faol ishlash;

– amaliy mashg‘ulotlar va nazoratlarga oldindan tayyorgarlik ko‘rish, vaqtdan unumli foydalanish;

– fan (modul)lar bo‘yicha mustaqil ta’lim topshiriqlarini belgilangan muddatlarda taqdim etish;

– mustaqil ta’lim topshiriqlarini bajarishda plagiat (ko‘chirmakashlik)ga yo‘l qo‘ymaslik;

– kichik guruhlarda hamkorlikdagi mustaqil ta’lim topshiriqlarini bajarishda jamoaning umumiy maqsadiga mos harakat qilishi, o‘ziga yuklatilgan vazifalarni o‘z vaqtida bajarish

Mustaqil ta’limni tashkil etishda fanning xususiyatini inobatga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

– mavzu yuzasidan tahliliy, qiyosiy ma’lumot tayyorlash va jadvallarda

	ifodalash; – aniq mavzu bo'yicha tahliliy taqdimot (prezentatsiya) tayyorlash; – berilgan muammoni keng tahlil qilish, unga ta'rif va xulosalarni berish; – amaliyotdagi mavjud muammoning yechimini topish, test, raqamli mashqlar, munozarali savollar va topshiriqlar tayyorlash orqali loyihalar ishlash ko'nikmasini shakllantirish; – ilmiy maqola, tezislar tayyorlash; **Mustaqil ta'lim mavzulari:** **1-semestr** 1-mavzu. Leksemaning semantik tarkibi yuzasidan semantik uchburchak asosida tahlil qilish (4 soat) 2-mavzu. Navoiy va Bobur tuyuqlarida qo'llanilgan omonim so'zlar tahlili (6 soat) 3-mavzu. Sinonim va antonimlarning she'riy asarlarda qo'llanilishi bo'yicha loyiha ishi (10 soat) 4-mavzu. T.Murod va N.Norqobilov asarlaridan qipchoq shevasiga xos til birliklarini tahlil qilishga oid loyiha ishi (10 soat) 5-mavzu. Muayyan sheva materiallari tahlili bo'yicha loyiha ishi (kichik guruhlarda) (10 soat) 6-mavzu. P.Qodirovning "Yulduzli tunlar" asaridagi tarixiy leksikaga oid loyiha ishi (10 soat) 7-mavzu. S.Ahmadning "Qorako'z majnun" hikoyasida keltirilgan badiiy tasvir vositalarini tahlil qilish (4 soat) 8-mavzu. O'zbek tilining izohli lug'ati asosida leksemalar leksik tahlil bo'yicha loyiha ishi (10 soat) 9-mavzu. A. Qahhorning "Dahshat" hikoyasida qo'llanilgan o'zlashma so'zlarni aniqlash va tahlil qilish bo'yicha loyiha ishi (10 soat) 10-mavzu. O'zbek tilining izohli lug'ati asosida enantiosemiya tahlil bo'yicha loyiha ishi. (10 soat) 11-mavzu. O'zbek tilining izohli lug'ati va badiiy asarlardan evfemizm va disfemizmlar tahlili (6 soat) **2-semestr** 1-mavzu. Qardosh tillarda frazeologik birliklar tasnifi bo'yicha loyiha ishi (10 soat) 2-mavzu. A.Qahhor asarlarida ibora, maqollarning qo'llanilishi bo'yicha taqdimot tayyorlash (kichik guruhlarda) (4 soat).

	3-mavzu. E.Vohidovning "Oltin devor" asarida qo'llangan ibora, maqol, matallar ma'nosini izohlash bo'yicha loyiha ishi (10 soat). 4-mavzu. Muayyan frazemalarni frazeologik tahlili bo'yicha loyiha ishi (10 soat). 5-mavzu. "M.Koshgariy – leksikograf" mavzusi bo'yicha taqdimot (prezentatsiya) tayyorlash (4 soat). 6-mavzu."Yangi avlod lug'atlari" mavzusi bo'yicha taqdimot (prezentatsiya) tayyorlash (4 soat). 7-mavzu.O'zbek tili ko'rpusi bo'yicha tahliliy taqdimot (prezentatsiya) tayyorlash (4 soat). 8-mavzu. Sinonimlar tezaurusi bo'yicha tahliliy loyiha ishi (10 soat) 9-mavzu. Korpus leksikografiyasi haqidagi ilmiy ishlar bo'yicha tahliliy taqdimot (prezentatsiya) tayyorlash (4 soat). 10-mavzu. Muayyan elektron lug'at yaratish ustida loyiha ishi (10 soat). 11-mavzu. Muayyan tiladi o'quv lug'atlari bo'yicha tahliliy loyiha ishi (10 soat). 12-mavzu. Muayyan shaxslarning ensiklopedik lug'ati bo'yicha tahliliy loyiha ishi (10 soat).
3.	**V. Fan o'qitilishining natijalari (kasbiy kompetensiyalar)** **Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:** • Fanga oid leksik qonun-qoidalar, leksikologiya, frazeologiya, leksikografiyaning boshqa tilshunoslik fanlari orasidagi o'rni, uning grammatika, fonetika, stilistika kabi bo'limlari bilan aloqasini, so'z va leksema tushunchalari, so'zning ma'nosi, vazifasi, so'zlarning o'z ma'nolarini o'zgartirish masalalari haqida **tasavvurga ega bo'ladi;** • so'z va uning ma'nolariga oid nazariy bilimlami amaliy jihatdan o'rganish va baholash, til lug'at tarkibi rivojlanishining asosiy tendensiyalari to'g'risida tushunchalarga ega bo'lish, ijtimoiy jargonlar va terminologiyani tahlil qilish, adabiy tilning o'ziga xos me'yorlarini anglash uni shevadan farqlay olishni **bilishi va ulardan foydalana oladi;** • so'z va tushuncha birligini anglash, nazariy bilimlarni tadqiq qilish va bilimlarini amaliyotda qo'llay olish, turli xil lug'atlardan to'g'ri foydalana olish, leksikaning zamon va makon jihatdan farqlanishi haqida o'z nuqtayi nazarini ilmiy asoslab berish va bulardan amaliy masalalami yechishda foydalana bilish, til hodisalarini semantik tahlil qilish **ko'nikmalarni egallaydi.**
4.	**VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:** – talaba–gajet–o'qituvchi paradigmasiga ko'ra BYOD (bring your own